

BỘ QUỐC PHÒNG
HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ

LÊ DUY TUẤN

**CƠ SỞ TÂM LÝ CỦA TÍNH TÍCH CỰC HỌC TẬP
Ở HỌC VIÊN ĐÀO TẠO SĨ QUAN QUÂN ĐỘI**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TÂM LÝ HỌC

HÀ NỘI - 2010

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Sự nghiệp xây dựng quân đội nhân dân “cách mạng, chính qui, tinh nhuệ, từng bước hiện đại”, lấy xây dựng về chính trị làm cơ sở [22, tr.110], đặt ra yêu cầu khách quan phải nâng cao chất lượng đào tạo đội ngũ sĩ quan trong các học viện, nhà trường quân đội. Chất lượng đào tạo phụ thuộc vào nhiều nhân tố: nội dung, chương trình, phương pháp dạy học, chất lượng đội ngũ giảng viên, học viên, cán bộ quản lý, cơ sở vật chất đảm bảo cho quá trình dạy học - giáo dục... Trong đó, nhân tố đóng vai trò quan trọng thuộc về học viên. Đặc biệt, khi học viên phát huy được vai trò tích cực, chủ động, sáng tạo, biến quá trình đào tạo thành quá trình tự đào tạo. Vì vậy, Nghị quyết số 86/NQ - ĐUQSTU về công tác giáo dục - đào tạo trong tình hình mới cũng chỉ rõ là “Phải phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và bồi dưỡng năng lực tư duy, rèn luyện năng lực hoạt động thực tiễn cho người học” [23, tr.21].

Trong các nhà trường nói chung, các trường đào tạo SQQĐ nói riêng TTCHT là điều kiện giúp học viên vượt mọi khó khăn, thách thức trong quá trình đào tạo; vươn lên làm chủ tri thức, hình thành, củng cố kỹ năng, kỹ xảo chuyên môn nghiệp vụ quân sự; biến các yêu cầu đòi hỏi của quân đội, của xã

hội thành nhu cầu, động cơ tích cực phấn đấu vươn lên chiếm lĩnh mục tiêu, yêu cầu đào tạo. Đồng thời, đó còn là điều kiện để học viên đáp ứng yêu cầu đòi hỏi ngày càng cao của sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước, của nền kinh tế tri thức và sự nghiệp xây dựng quân đội cách mạng, chính qui, tinh nhuệ và từng bước hiện đại. Do vậy, nâng cao TTCHT vừa là mục đích vừa là phương tiện, điều kiện để đạt mục đích dạy học.

Do vị trí, tầm quan trọng của nó, TTCHT đã được nhiều nhà khoa học quan tâm nghiên cứu, trên nhiều phương diện khác nhau: Triết học, Xã hội học, Giáo dục học, Sinh lý học... Dưới góc độ Tâm lý học, TTCHT đã được nhiều tác giả trong và ngoài nước nghiên cứu trên nhiều hướng khác nhau và đã phát hiện nhiều vấn đề liên quan đến TTC nhận thức, TTCHT của học sinh, sinh viên, TTC giảng dạy của giảng viên ngoài quân đội. Tuy nhiên, các nghiên cứu về TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ chưa nhiều. Đặc biệt, chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu một cách cơ bản, hệ thống về các yếu tố tâm lý đóng vai trò là cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ.

Mặt khác, thực tế cho thấy, hiện nay phần lớn học viên đào tạo sĩ quan trong các nhà trường quân đội đã nêu cao TTCHT, rèn luyện nhằm đáp ứng mục tiêu, yêu cầu đào tạo của nhà trường. Tuy nhiên, cũng còn không ít học viên xác định động cơ, trách nhiệm trong học tập, rèn luyện chưa tốt, còn ngại khó ngại khổ, học tập thụ động, cầm chừng, thiếu tích cực, chủ động, sáng tạo; tư tưởng “*trung bình chủ nghĩa*”, “*thực dụng*” trong học tập, kết quả đạt được chưa cao. Cá biệt có học viên chưa an tâm tư tưởng học tập, phục vụ lâu dài trong quân đội... Để khắc phục tình trạng trên, việc nghiên cứu cơ sở tâm lý của TTCHT là cần thiết, quan trọng để tìm ra hệ thống các biện pháp tâm lý - sư phạm nâng cao TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ, góp phần đảm bảo chất lượng, hiệu quả quá trình giáo dục - đào tạo trong các nhà trường quân đội hiện nay.

Xuất phát từ các lý do trên, chúng tôi lựa chọn đề tài: “***Cơ sở tâm lý của tính tích cực học tập ở học viên đào tạo sĩ quan quân đội***” để nghiên cứu.

2. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Làm rõ cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ, trên cơ sở đó đề xuất các biện pháp tâm lý - sư phạm cơ bản nâng cao TTCHT của học viên đào tạo sĩ quan ở các học viện, nhà trường trong quân đội.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Hệ thống hoá những vấn đề lý luận cơ bản về TTCHT và chỉ ra các yếu tố tâm lý đóng vai trò là cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ.

- Chỉ ra đặc điểm HĐHT và các yếu tố khách quan tác động đến TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ.

- Khảo sát, đánh giá thực trạng các yếu tố tâm lý đóng vai trò là cơ sở tâm lý của TTCHT; các yếu tố khách quan tác động đến TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ và chỉ ra nguyên nhân của thực trạng.

- Tổ chức TN tác động tâm lý sư phạm và đề xuất các biện pháp tâm lý - sư phạm cơ bản nâng cao TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ hiện nay.

3. Đối tượng, khách thể nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Cơ sở tâm lý của TTCHT.

3.2. Khách thể nghiên cứu

Học viên đào tạo SQQĐ, giảng viên, cán bộ quản lý học viên.

4. Phạm vi nghiên cứu

Luận án tập trung nghiên cứu các thành phần tâm lý cấu thành TTCHT đóng vai trò là cơ sở tâm lý của TTCHT.

Khảo sát 750 học viên đào tạo sĩ quan cấp phân đội, 180 giảng viên, cán bộ quản lý học viên ở ba khối đào tạo: sĩ quan chỉ huy, SQCT và sĩ quan chỉ huy tham mưu hậu cần, kỹ thuật. Cụ thể là: Trường SQLQ2, Trường SQCT và Trường SQPB, thời gian từ 2005 đến năm 2009.

5. Giả thuyết khoa học

Cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ là một cấu trúc tâm lý phức tạp, với các thành phần tâm lý cơ bản cấu thành, gồm: động lực học tập, kỹ năng học tập và ý chí học tập. Nếu chỉ ra được nội dung tâm lý của các thành phần cấu thành, các đặc điểm HĐHT và những yếu tố khách quan tác động đến TTCHT thì có thể đề ra các biện pháp tâm lý – sư phạm nâng cao được TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ.

6. Phương pháp luận, phương pháp nghiên cứu

6.1. Phương pháp luận

Luận án được xây dựng trên cơ sở lý luận và phương pháp luận của chủ nghĩa Mác - Lênin về vấn đề con người và động lực thúc đẩy hoạt động của con người; Tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối quan điểm của Đảng cộng sản Việt Nam, của Đảng uỷ quân sự Trung ương về giáo dục - đào tạo SQQĐ, về TTC của con người nói chung và TTCHT của học sinh, sinh viên nói riêng. Đồng thời, luận án còn dựa vào các nguyên tắc phương pháp luận của Tâm lý học mácxít.

6.2. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện được nhiệm vụ nghiên cứu đã đề ra, luận án sử dụng tổng hợp các phương pháp nghiên cứu của Tâm lý học và Tâm lý học quân sự, bao gồm:

- + Phương pháp nghiên cứu tài liệu
- + Phương pháp quan sát
- + Phương pháp điều tra bằng bảng hỏi
- + Phương pháp trò chuyện
- + Phương pháp phỏng vấn sâu
- + Phương pháp phân tích sản phẩm của hoạt động
- + Phương pháp chuyên gia
- + Phương pháp thực nghiệm
- + Phương pháp xử lý số liệu bằng thống kê toán học

7. Đóng góp mới về mặt khoa học của luận án

7.1 Đóng góp về lý luận

- Xây dựng được bộ khái niệm công cụ phục vụ cho nghiên cứu luận án, bao gồm: TTC, TTCHT, TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ và cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ. Trong đó, cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ được hiểu: *là hệ thống các thành phần tâm lý cấu thành TTCHT đóng vai trò là nền tảng và từ nền tảng đó TTCHT của học viên được hình thành, phát triển đáp ứng mục tiêu, yêu cầu đào tạo của nhà trường quân đội.*

- Chỉ ra 3 thành phần tâm lý cơ bản cấu thành TTCHT với vai trò là cơ sở tâm lý của TTCHT ở học viên đào tạo SQQĐ, đó là: thành phần động lực học tập (nhu cầu, động cơ và sự sẵn sàng học tập); kỹ năng học tập (kỹ năng nhận thức, kỹ năng thực hiện các hành động học tập, kỹ năng xây dựng kế hoạch và thực hiện kế hoạch học tập) và ý chí học tập (nỗ lực vượt qua các khó khăn trong học tập, chủ động lập kế hoạch và thực hiện tốt kế hoạch học tập, tự đánh giá, điều chỉnh hành vi học tập).

7.2. Đóng góp về thực tiễn

Đề xuất 4 biện pháp tâm lý - sư phạm cơ bản nâng cao TTCHT của học viên đào tạo SQQĐ, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục - đào tạo ở các học viện, nhà trường trong quân đội hiện nay đó là: tăng cường giáo dục, xây dựng động cơ, mục đích học tập đúng đắn cho học viên; bồi dưỡng cho học viên nắm vững cách thức tiến hành các hành động học tập; phát huy vai trò, trách nhiệm của đội ngũ giảng viên và cán bộ quản lý học viên trong giáo dục, rèn luyện học viên; xây dựng môi trường sư phạm nhà trường và tập thể lớp học trong sạch, lành mạnh.

Luận án có thể là tài liệu tham khảo cho công tác nghiên cứu, giáo dục - đào tạo và quản lý ở các học viện, nhà trường trong và ngoài quân đội.

8. Kết cấu của luận án

Luận án gồm: phần mở đầu, 4 chương, kết luận, kiến nghị và danh mục tài liệu tham khảo.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU CÓ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1.1. Các nghiên cứu ở nước ngoài về tính tích cực học tập, cơ sở tâm lý của tính tích cực học tập

Tính tích cực nói chung và TTCHT nói riêng là một phẩm chất tâm lý quan trọng của con người. Vì vậy, nó được nhiều ngành, nhiều nhà khoa học quan tâm nghiên cứu, trên nhiều góc độ khác nhau: Triết học, Xã hội học, Sinh lý học, Giáo dục học... trong đó có các nghiên cứu của các nhà Tâm lý học.

Với mục đích góp phần nâng cao chất lượng giáo dục - đào tạo, ngay từ thời cổ đại, các triết gia như Khổng Tử, Socrate... đã quan tâm nghiên cứu về TTCHT và xem việc phát huy TTCHT của người học là yếu tố quan trọng nâng cao chất lượng, hiệu quả dạy, học.

Khổng Tử (Trung Quốc, 551 – 479, TCN) đã chú ý kích thích TTC suy nghĩ của học trò trong dạy học. Ông nói: “Không giận vì muốn biết thì không gọi mở cho, không bực vì không rõ thì không bày vẽ cho. Vật có bốn góc, bảo cho biết một góc mà không suy ra được ba góc kia thì không dạy nữa” [dẫn theo 88, tr.478]. Như vậy, Khổng Tử rất quan tâm đến nâng cao TTCHT của người học. Cách dạy của ông là gọi mở để trò tìm ra chân lý, thầy chỉ giúp trò nắm cái mâu chốt nhất, còn các vấn đề khác trò phải tự tìm ra. Trong cuộc đời dạy, học, Khổng Tử đã đúc kết, khái quát và đề xuất nhiều cách dạy, học hướng vào kích thích TTC suy nghĩ của học sinh. Đây chính là ý tưởng tiên bộ cho một cách dạy học mới: không bao giờ làm thay “*bày sẵn*” cho người học mà phải bằng sự khéo léo, hướng dẫn, kêu gọi, mở mang, tạo nên ở người học sự hứng thú, tích cực, độc lập nhận thức trong quá trình dạy học [11, tr.8].

Socrate (469-390 TCN), nhà Triết học, nhà giáo dục người Hy Lạp, trong sự nghiệp dạy, học của mình ông luôn đánh giá cao vai trò TTCHT và

mối quan hệ của nó với kết quả học tập. Để nâng cao TTCHT của người học ông đã đề ra phương pháp dạy học bằng cách thầy đặt câu hỏi cho trò trả lời, thông qua đó dẫn dắt, gợi mở để học sinh tự tìm ra chân lý. Bằng phương pháp này thầy khơi dậy ở người học niềm say mê, hứng thú, tích cực, chủ động học tập, hình thành tính tự lực và phát huy trí lực của người học, còn thầy là người tổ chức, hướng dẫn. Thầy không làm thay trò và trò chỉ có thể nắm bắt được tri thức khi phát huy cao độ TTCHT. Nhờ đó thầy đặt người học vào vị trí trung tâm của quá trình dạy học. Đến nay phương pháp này vẫn được sử dụng rộng rãi trong dạy học với tên gọi phương pháp đàm thoại gợi mở (thuật đỡ đê).

Như vậy, ngay từ thời cổ đại vấn đề kích thích TTC, chủ động học tập của học sinh trong dạy học đã được các triết gia quan tâm nghiên cứu. Điều đó khẳng định TTCHT của người học có vai trò đặc biệt quan trọng để nâng cao kết quả học tập. Những tư tưởng đó đến ngày nay vẫn còn nguyên giá trị cả về lý luận và thực tiễn. Tuy nhiên, do hạn chế lịch sử, nghiên cứu của các triết gia thời cổ đại mới chủ yếu đi sâu tìm cách tác động nhằm nâng cao TTC của người học, còn các vấn đề khác chưa được quan tâm nghiên cứu đầy đủ, nhất là tìm ra các yếu tố tâm lý thuộc về chủ thể người học.

Đầu thế kỷ XVII, J.A.Comenxki (1592 – 1670), nhà sư phạm lỗi lạc với tác phẩm “Lý luận dạy học vĩ đại” đã chỉ ra nguyên tắc dạy học cơ bản đó là: phát huy tính tự giác, TTC của người học. Việc phát hiện và khẳng định nguyên tắc phát huy tính tự giác, tích cực của người học trong dạy học là một công hiến lớn lao của J.A.Comenxki cho sự nghiệp giáo dục - đào tạo. Đồng thời khẳng định yêu cầu cần thiết phải đi sâu nghiên cứu phát hiện cơ sở tâm lý, con đường, biện pháp phát huy cao nhất TTCHT của học sinh trong quá trình dạy, học.

Đầu thế kỷ XIX, trong hệ thống lý luận dạy, học của K.D.Usinxki (1824 - 1871) nhà sư phạm Nga, tư tưởng về TTC và tính độc lập được coi là yếu tố giữ vai

trò quan trọng, là cơ sở vững chắc để học tập có hiệu quả. Theo ông, trong nhà trường không nên dồn tất cả TTCHT vào người giáo viên, còn học sinh lại thụ động, mà nên gắng sao cho học sinh tích cực ở mức cao nhất. Như vậy, K.D.Usinxki đánh giá rất cao vai trò TTC của người học trong quá trình dạy học và nâng cao hiệu quả quá trình này. Quan điểm đó hoàn toàn phù hợp với xu hướng dạy học lấy người học làm trung tâm hiện nay. Đó là quan điểm dựa trên cơ sở giáo viên giữ vai trò là người hướng dẫn, định hướng, điều khiển người học, còn người học là chủ thể tích cực, chủ động và sáng tạo trong học tập.

Từ cuối thế kỷ XIX đến nay, nghiên cứu về TTCHT và cơ sở tâm lý của nó ngày càng được nhiều tác giả quan tâm nghiên cứu, trên nhiều hướng khác nhau:

Hướng thứ nhất, nghiên cứu về bản chất, nguồn gốc TTCHT

Tính tích cực học tập là khái niệm được sự quan tâm của nhiều nhà khoa học, trong Tâm lý học Xô Viết, H.F.Dobrunhin là người đầu tiên đưa ra khái niệm “tính tích cực của người học”. Theo ông, với ý nghĩa là TTCHT, TTC của người học có quan hệ qua lại trực tiếp với các biểu hiện của TTC ý chí, trí tuệ và TTC nhận thức [110, tr.5 - 82].

Tác giả L.M.Ziubin [111], trong luận án của mình đã đưa ra khái niệm “Tính tích cực trí tuệ trong hoạt động học tập”. Theo tác giả, TTCHT là sự tích hợp đặc biệt của TTC trí tuệ và TTC nhân cách trong HĐHT.

Đi sâu nghiên cứu bản chất tâm lý của TTC nhận thức, tác giả A.I.Serbalov đã chỉ ra các yếu tố cấu thành hoạt động nhận thức của học sinh, bao gồm: nhận thức, tình cảm, ý chí. Các yếu tố này kết hợp với nhau tạo thành các mô hình tâm lý muôn màu muôn vẻ. TTC nhận thức đặc trưng cho quá trình thay đổi liên tục bên trong của mô hình tâm lý của hoạt động nhận thức cá nhân, biểu hiện của nó là: khả năng định hướng đối với nhiệm vụ nhận thức và định hướng khi nghiên cứu tài liệu; hứng thú sâu sắc đối với việc học tập, đối tượng nghiên cứu; sự tập trung chú ý cao, sự căng thẳng trí